

Все починалося з яйця

Саме з нього, за дохристиянськими віруваннями наших предків, "народився" всесвіт. Саме воно, дивовижне яйце-райце, досі виступає у народних казках як символ народження життя, плодючості та усіяних щедрот. Схожі вірування були також в інших народів.

Стародавні перси вірили, що спочатку не було нічого, крім божества. Потім народилося яйце. Ніч вкрила його своїм оксамитовим покривалом, а Любов (старший син Творця) заопікувався ним. Коли настав час, з яйця з'явився всесвіт. Зважаючи на це, перси з особливою шаную ставились до яйця. Вони навіть оспівували його у своїх священних піснях та мали звичай фарбувати яйця. У перських храмах зберігалися ще й витесані з каменю, виліплені з глини та литі крашанки. Майже такі, які знайдено при розкопках стародавніх могил на території України.

Що ж робили давні народи з такими незвичайними цяцьками? Перси вітали одне одного крашанками в день нового року, що починався на весняне рівнодення. Такий же звичай був і в європейських народів, які запозичили його чи то з Єгипту чи від семітських народів. Останні під час одного зі своїх свят ставили на стіл варені фарбовані яйця, що символізували міфічного птаха зиз. Ті крашанки були червоними (цей колір крашанок і нині визнають традиційним та найпоширенішим у християнському світі). Їх дарували своїм благодійникам. Натомість римляни, за твердженням природознавця Плінія, використовували крашанки на народних гуляннях, в богослужбових обрядах та очищенні від гріхів. З яйця римляни традиційно розпочинали трапезу. Для них яйце було символом творця всієї природи, всеміщачого і всемогутнього.

І навчилася писанка говорити

Невідомо, як з'явилася перша писанка. Можливо, нашим предкам набридло дивитись на такі безмовні та одноколірні символи життя, що постійно відроджується. Тому вони взялися вимальювати на них цятки, вишкрябувати знаки, виписувати візерунки, які промовляли до людей побажаннями добробуту, здоров'я та ін. Так, мабуть, з'явилися крапанки, драпанки (шкрябанки), писанки.

Вони сприймалися як джерела потужного магічного впливу на перебіг життя людини. Розмальоване яєчко було тим амулетом, за допомогою якого особа хотіла повернути до себе (чи до когось) добрі сили і відвернути злі. Саме тому на писанках зображали змістовні древні символи і магічні знаки. Ці символи утвердились і передавались від покоління до покоління. Подекуди й нині можна ще зустріти найстаріший орнамент на писанці. Це, переважно, геометричний малюнок: трикутники, кола, спіралі... Колись це були знаки різних ритуалів, священних чисел, а може, й поганських богів. Але час вніс свої корективи. Християнство затерло давні знаки, надавши їм нового змісту, значення і звучання, доповнило їх новими елементами.

Про що ж могла розповісти прадавня писанка? Хто зна? Лише деякі символи примандрували до нас з приблизно відомим значенням. Залишились лише здогадки. Так, наприклад, безконечник, званий ще "кривулькою", вказує на невичерпність життя та на вічність Творця; жіноча постать з піднятими вгору руками звана Берегинею

Писанкове диво

символізує матір та її одвічний захист (колись такий малюнок зображував слов'янську богиню життя і родючості Мокошу чи Ладу). Зоря – це небесний закон, обранець вічності. Восьмикутна зірка завжди у нашому народі вважалась захистом від злих сил. Колесо – символ безсмертя, а сонце – символ Бога. Блискавка – знак Божої ласки. Трикутник з приходом християнства став символом Трійці, а якщо в нього вписували колесо, то це означало всевидяче Боже око. Сорок клинців (кутів, трикутників) колись означали сорок людських бажань та благань. Тепер число сорок асоціюється з сорокаденним постом або з вшануванням сорока святих мучеників. Риба у наших предків символізувала здоров'я, а в християнські часи стала символом Христа. Колоски означали добробут та плодючість, пізніше вони означали Воскресіння чи Святу Тайну Євхаристії. Дубовий листок – знак міці, здоров'я, довголіття, а згодом – символ божественної справедливості. Олень символізував силу та плодючість, згодом – шукання Бога. Знак, схожий на латинську букву "s", званий в народі "кучер", "баранячі роги" чи "ластів'ячі хвостики", був символом вічності. Квіти завжди означали красу та молодість, а маки – плодючість. Крапочки на писанках означають небесні світила, у християнстві – сльози Діви Марії. Звичайно ж зображення церков, свічок, написи "Христос Воскрес!" прийшли до нас разом з християнством.

Писанкове різнобарв'я

Проте, знаки це ще не все. На писанках має значення також колір. Жовтий – тепло, життя; червоний – радість і любов; зелений – весна, воскресіння природи; білий – чистота, невинність; синій – вода, небо, повітря, здоров'я; коричневий – родюча земля; поєднання чорного з білим – пошану до померлих предків, подяку їм за охорону від всіляких лих. Саме фарбовані чорним кольором писанки наші далекі пращури приносили на могили своїх предків.

Цікаво, що кожна частина нашої країни має свій улюблений колір для писанок. На Поліссі, Волині, а подекуди й на Поділлі побутовали писанки на світлому червоному фоні. Для подільських писанок характерні були товсті лінії та симетричні поля. Бойки писали, переважно, двома кольорами. Найскладніші та найбарвистіші писанки – гуцульські. Вони дрібнонько розмальовані багатьма кольорами геометричним орнаментом. А найвишуканішими вважаються білі писанки з Чернігівщини та Київщини. Щоб їх створити, писанкарки, після нанесення кольорового орнаменту, знебарвлювали решту поверхні яйця міцним капустияним квасом. Тоді на білому фоні красувались яскраві малюнки.

Нині писанки розписують харчовими барвниками, а чим розписували їх колись? Тільки природними фарбами. Писанки, розписані таким чином, і нині вважаються найціннішими. Коричневу барву отримували з лушпиння цибулі, дубової кори, лушпиння кінського каштану; жовту – з конюшини, листя та ягід черемхи, цибулиння; бронзову – з горіха; червонясту – з іван-чаю;

жовто-зелену – з деревію, кори ясеня; щоб отримати фарби фіолетову, синю, сіру додавали різні частини фіалки триколірної; жовтаву – кульбабу; синю – ялівець; темно-зелену – листя конвалії; жовту – чорнобривці; фіолетову, рожеву, бузкову – ягоди чорниці; вишневу – кору і листя дикої яблуні. Готуючи фарбу, відвар рослин настоювали до двох діб, проціджували і додавали для міцності оцет або якусь кислоту.

У давнину існувала ціла система виготовлення писанок. Наші предки знали понад 20 різновидів техніки їхнього розмальовування. Нині побутують лише 5 з них, а символічних малюнків для писанок – понад 100.

Крашанки, писанки знають всі. Але є ще й дряпанки (шкрябанки), невиблагливі крапанки, які можна створити й без писачка. Мальованки – декоративні сувенірні дерев'яні, пластмасові яйця, розмальовані фарбами. Мотанки – створені з видутого яйця за допомогою клею та барвистої нитки чи стрічки. Крупчанки (витвір фантазії сучасних майстринь) створені шляхом обклеювання яйця різними, часом фарбованими, крупками.

"Магія" писанки

Такий особливий витвір мистецтва, як писанка, створюють не будь-коли і неабияк. Вірили наші прадіди, що найкращий час для початку роботи з писанками – другий день після Хрестопоклонної неділі, а на Сорок Святих треба виписати сорок

(утрено і обідню) 20 років поспіль, то бачитимеш усю нечисть.

Дійшло до наших днів багато легенд про виникнення писанки. Щоправда, усі вони з християнських часів. Оповідали, що писанки писала Богородиця, а малий Ісус бавився ними. Інша легенда стверджує, що Мати Божя розписувала писанки для Пилата, щоб викупити сина. А пишучи – плакала, тому цяточка на крапанках та писанках символізує сльози Марії. Ще одна легенда стверджує, що коли в Христа кидали камінням та грудками землі, то вони перетворювались на крашанки та писанки.

Котилася крашанка...

Пригадуєте рядки Шевченка: "На Великдень, на соломі проти сонця, діти грались собі крашанками..." Отже, крашанками та писанками ще й грались, і не лише діти. Найчастіше граються "навбитки", в "котка" та в "кидка". Першу гру полюбили навіть старші газди, а полягала вона в тому, щоб стукатись крашанками. Чия розбилася – той програв і має віддати свою крашанку переможцю. Для гри в "котка" треба невеличкого пагорба. Спускаючи з нього свою крашанку по черзі, кожен намагається влучити у крашанку партнера. Хто частіше попадає – той виграє. Гра в "кидка" полягає в тому, щоб пасти кинуту з визначеної відстані крашанкою у дві інші, розставлені одна від одної на відстані дещо меншій за яйце. Існують також інші веселі ігри з крашанками, якими забавлялися колись і старі, й молоді на Великодні свята.

P. S. Сьогодні більшість християн світу на свято Воскресіння Христового готують лише крашанки. Ми ж даруємо писанки, які й нині залишаються єдиними неповторними витворами нашого народу. Вони дослужилися до пам'ятника в Канаді і до неповторного музею в Коломиї, до численних конкурсів по всьому світі, де перебувають українці. То ж, напевно, така барвиста історія повинна мати своє щасливе продовження у майбутніх поколіннях, бо, як каже стара, мов світ, легенда: далеко в горах, до високої стрімкої скелі залізними ланцюгами прикутий страшний нехрист. Має він дванадцять своїх посланців, що ходять по світі і придивляються, як живуть люди. Все побачене і почуте розповідають йому. Коли посланці кажуть, що люди живуть бідно і сваряться поміж собою – нехрист радіє і сміється так, що аж гори трясуться, а ланцюги його слабнуть. Якщо ж посланці приносять вістку про згоду й добро між людьми, то нехрист сердиться, насуплює брови, а ланцюги стискають його міцніше. Та найстрашніша для нехриста новина, що люди ще пишуть писанки, що не забули цього звичаю: тоді він реве, як лютий звір, реветься з усієї сили і біється головою до скелі так, що аж вогонь креше, а ланцюги його стають тоді такими міцними, що годі їх розірвати.

Ольга ПАДКОВСЬКА

